

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات ۹۰ - ۷۱

کاربست ارزش‌های اخلاقی در معماری مهد کودک بر اساس آموزه‌های اسلامی^۱

سحر صادقی مهر^۲حامد حیاتی^۳

چکیده

اخلاق دانش چگونه زیستن است. ارزش‌های اخلاقی یکی از عوامل بسیار مهم در روند شکل‌گیری معماری اسلامی هستند. معماری عرصه‌ای برای بروز و ظهور زندگی فردی، اجتماعی و نمود ارزش‌های اخلاقی است. توجه به ارزش‌های اخلاقی وجودی انسان و جامعه، از نیازهای اساسی شکل‌گیری محیط و زندگی انسان است. با توجه به تأثیرات محیط به عنوان یکی از عوامل موثر بر تربیت اخلاقی کودک، نیازمند شناخت دقیق از ویژگی‌های موثر بر تربیت اخلاقی کودک می‌باشیم تا بر این اساس بتوانیم محیطی طراحی کنیم که به رشد اخلاقی کودک کمک کند و در واقع تربیت اخلاقی کودک را به دنبال داشته باشد. در اینجا این سوال مطرح است که آموزه‌های اسلامی چه راهبرد و راهکارهایی را در خصوص محیطی مناسب تربیت اخلاقی کودک ارائه داده است؟ و ویژگی‌های یک مهد کودک مناسب برای تربیت اخلاقی کودک براساس آموزه‌های اسلامی چیست؟

بر همین اساس هدف این پژوهش ارائه اصول و الگویی برای طراحی مهد کودک براساس آموزه‌های اخلاقی می‌باشد. در این پژوهش سعی گردیده است با استناد به آموزه‌های اسلامی و با روش استدلال منطقی و تفسیر و تحلیل آن‌ها، مولفه‌ها محیطی و معماری مکانی مناسب برای تربیت اخلاقی کودک استخراج و ارائه گردیده است.

واژگان کلیدی

معماری، اخلاق، مهد کودک، آموزه‌های اسلامی، اخلاق اسلامی.

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشجو با عنوان «طراحی شهر کودک بر اساس آموزه‌های اسلامی» با راهنمایی دکتر حامد حیاتی در دانشگاه قم دفاع شده است.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد معماری اسلامی دانشگاه قم، قم، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: saharisdgm@gmail.com

۳. استادیار گروه معماری دانشگاه قم، قم، ایران.

Email: hamedhayati@gmail.com

پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۷/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۴/۱۳

طرح مسأله

مراد از بحث اخلاق در معماری مربوط به صفات ساختمانی است. منش و تعهد اخلاقی معمار و طراح، متولی اصلی پایه‌ریزی صفات اخلاقی در بنای معماری است. چرا که مکان‌هایی که انسان‌ها برای زیستن پدید می‌آورند، رنگی از اندیشه پدیدآورندگان در خود دارد (پیشوایی و همکاران، ۱۳۹۲، ۱۸).

معماری به واسطه پیامدها و آثاری که در انسان، طبیعت و محیط مصنوع دارد، می‌تواند موضوع داوری اخلاقی باشد. (مرادپور، ۱۳۹۸) ماجرای تأثیر و تأثر معماری و اخلاق امری چند بعدی است. چرا که ارزش‌های اخلاقی به شکل‌های مختلفی ظاهر می‌شوند. معماران مسلمان ایرانی در طول تاریخ تلاش نموده‌اند تا معماری خود را همسو و متناسب با هنجارهای اخلاقی خلق کنند. در معماری به دلیل ماهیت و شرایط حرفه‌ای آن، و تأثیری که در زندگی انسانی دارد توجه به اخلاق نیازی اساسی است. (پورسرخابی و همکاران، ۱۳۹۷، ۲) اخلاق یکی از اصلی‌ترین ارکان شهر و از مهمترین عناصر شکل‌گیری معماری است که می‌تواند رابطه انسانها را با یکدیگر، با طبیعت و با ساخته‌های انسان و با هستی در قلمروهای مختلف معنوی و مادی حیات تنظیم کند. (نقی زاده، ۱۳۹۳، ۵۲-۳۳) به عبارت دیگر فیزیک شهر می‌تواند نمادی از اخلاق شهری باشد چرا که شهر مهمترین محل اجتماعی شدن توده‌ها و در عین حال محل بروز فردی‌ترین رفتارهاست. (لطفی، ۱۳۸۴، ۲۶-۱۷) تحولات دوران مدرن بسیاری از جنبه‌های فرهنگ و حیات اجتماعی را با چالش روبه‌رو کرده است در این میان تحولات در ارزشها و اخلاق نیز از این امر مستثنی نشده است.

در نتیجه این تغییرات فضاهای آموزشی پیش از دبستان همچون یک نیاز واقعی در دنیای کنونی مطرح شده که نشان دهنده نقش اجتماعی این نهاد به عنوان یک دوره آموزشی مهم است. بنابراین ایجاد مراکز پیش دبستانی در جهت ایجاد شرایط مطلوب برای رشد جسمی ذهنی عاطفی و اجتماعی کودکان و شکوفایی استعدادها و علایق آنان مبتنی بر ارزش‌های اخلاقی اهمیت بسیار می‌یابد در سالهای اخیر تحقیقات بسیاری انجام شده که از میان عوامل تأثیرگذار بر رشد کودک تنها شیوه‌های آموزشی جنبه‌های عاطفی شناختی کودکان و نیز مسائل تربیتی مورد بررسی قرار گرفته‌اند؛ اما به کیفیت فضای معماری مبتنی بر ارزش‌های اخلاقی موثر بر تربیت کودک کمتر توجه شده است. (نقره کار و همکاران، ۱۳۹۷، ۱۷) در این میان قالب ظرف معماری (مهدکودک) به عنوان ظرف زندگی و آموزش کودک براساس دانش، اعتقادات و باورهای ذهنی سازندگان معماری شکل می‌گیرد.

هدف از این تحقیق، تبیین اصول طراحی مبتنی بر ارزش‌های اخلاق اسلامی است. بدین منظور با بهره‌گیری از روش اسنادی و با تکیه بر مطالعات انجام یافته و با تفکر و تعمق در

آموزه‌های غنی اسلامی به تبیین اصولی برای طراحی فضای معماری کودکان پرداخته شده است. بدیهی است در این روش تمام اصول و روش‌های تربیتی نمی‌تواند به مولفه‌های محیطی تبدیل شود، لذا به برخی از موارد تنها اشاره میشود و به بیان مختصر برخی موارد بسنده شده است.

روش تحقیق

برای پرداختن به مسئله این تحقیق از روشی ترکیبی استفاده شده است. به نحوی که در مقام گردآوری داده‌ها از روش مطالعات اسنادی-کتابخانه‌ای استفاده شده است و با جستجوی موضوعی در آموزه‌های اسلامی (آیات و روایات) گزاره‌ها و داده‌هایی که به طور مستقیم یا غیر مستقیم با مسئله این پژوهش ارتباط دارند گزینش شده‌اند. سپس در مقام تحلیل و داوری داده‌های حاصل از گزاره‌های اخلاقی تربیتی از روش‌های تحلیل محتوای کیفی و استدلال منطقی استفاده شده است؛ به این ترتیب که ابتدا با روش تحلیل محتوای کیفی، مضامین گزاره‌ها (اعم از مضامین صریح آیات و روایات و یا مضامین تفسیری و مکنون آنها) استنباط شده است و سپس با استفاده از روش استدلال منطقی، یافته‌های پژوهش در خصوص هریک از مؤلفه‌های مورد بحث بصورت راهبرد و راهکار استنتاج شده است.

اخلاق

اخلاق در لغت به معنای مجموعه‌ی عاداتها و رفتارهای فرهنگی پذیرفته شده میان مردم یک جامعه؛ رفتار، خلق و خوی، خوی‌های پسندیده، رفتار شایسته و پسندیده و ... آمده است. (انوری، ۱۳۸۱، ۲۹۱) و علم اخلاق علم معاشر با خلق است. (دهخدا، ۱۳۲۸، ۱۵۲۶) بزرگان و نظریه پردازان غربی در تعریف آن مشترکات و تفاوت‌هایی دارند؛ در کل مسائل بنیادی اخلاق اینگونه شرح داده میشوند: درستی و نادرستی امور، تمیز بین خیر و شر و یا نادرستی مسائل. (وفامهر، ۱۳۸۹، ۲)

اخلاق هر جامعه معیار بایدها و نبایدهای آن را تعیین میکند و انسان اجتماعی را در مسیر زندگی غایتمند خود به سمت کمال، فضیلت و سعادت هدایت میکند. اخلاق هم خاستگاه دینی دارد و هم متأثر از عرف، فرهنگ، تاریخ و سایر پدیده‌های اجتماعی است. (احمدی و همکاران، ۱۳۸۹، ۵۰) به عبارتی اخلاق عبارت است از اصول ارزشی و هنجاری یک جامعه که در رفتار افراد انعکاس مییابد. تمامی فرهنگها در بطن خود دارای اصول اخلاقی‌اند و آنچه آنها را از یکدیگر جدا میسازد، تفاوت در آرمانها و کمال است. نظامهای فکری و اعتقادی برای رسیدن به کمال مطلوب خود، به نظام اخلاقی منطبق با خود نیاز دارند. (ندیمی، ۱۳۸۶، ۱۲۳)

به طور کلی، رفتار ارتباطی درون شخصی و برون شخصی فرد در زندگی شخصی و زندگی شغلی، و همچنین رفتار ارتباطی سازمان با محیط و نیز تعامل نهادهای اجتماعی با یکدیگر و... بر مبنای اخلاق قوام، مییابد. رفتار درون شخصی فرد در قبال خود میتواند در قالب صداقت و خودم

حاسبه‌گری و... مطرح گردد و رفتار برون شخصی در ارتباط با دیگران، که به رفتار ارتباطی بین شخصی فرد با دیگران و رفتار فرد با طبیعت و خدا قابل تقسیم است. (فرامرزی قراملکی، ۱۳۸۹، ۱۵۰)

اخلاق اسلامی

اخلاق اسلامی مجموعه‌ای است از تمام مطالب مرتبط با اخلاق و به خصوص، علم اخلاق که به فرهنگ اسلامی منتسب‌اند و بر پایه اخلاق و قرآن و حدیث و عقل هستند. صرف نظر از اینکه با اخلاق در حوزه‌های دیگر کمابیش دارای مشترکاتی باشد. رجوع به منابع دینی حکایت از این دارد که مقوله اخلاق در معارف اسلامی همیشه مدنظر بوده و مورد تأکید انبیاء و علمای دینی بوده است. اخلاق اسلامی یک نظام اخلاقی بر پایه اخلاق، عقل، قرآن و سخنان پیامبر اسلام است. اخلاق اسلامی مجموعه‌ای از تمام مطالب مرتبط با اخلاق است. (مطهری، ۱۳۸۷، ۷) از دیدگاه اسلام هدف از اخلاق، افزایش مراتب و درجات قلبی انسان است تا او را از شایستگی لازم برای تقرب به خدا بهره‌مند سازد. در این راستا اسلام اخلاق را مجموعه‌های از مواعظ نمیداند، بلکه آن را نوعی سازندگی روحی و معنوی میداند که در سایه ایمان و بصیرت امکانپذیر است و موجب همسویی بینش و عمل او میشود (سادات، ۱۳۸۲، ۱۷)

ارتباط نسبت اخلاق و معماری

اخلاق و رفتار یکی از اصلیت‌ترین ارکان شهر و از مهمترین عناصر شکلگیری معماری است که می‌تواند رابطه انسانها را با یکدیگر، با طبیعت و با ساخته‌های انسان و با هستی در قلمروهای مختلف معنوی و مادی حیات تنظیم میکند. (نقی زاده، ۱۳۹۴، ۷۱) اخلاق در هر حرفه‌ای، تأثیر چشمگیری بر فعالیت‌ها و نتایج اعتلای آن حرفه خواهد داشت. معماری به سبب ماهیت شغلی و حرفه‌ای خاصش نیازمند تعهدات اخلاقی است. (نازی دیزجی و همکاران، ۱۳۸۹، ۴)

ماجرای تأثیر و تأثر معماری و اخلاق امری چند بعدی است. چرا که ارزشهای اخلاقی به شکل‌های مختلفی ظاهر میشوند، گاهی به شکل مسؤولیتها، گاهی به شکل ایده‌آلها و گاهی نیز به شکل سیاستهای اجتماعی خود را بروز میدهند. بررسی مطالعات انجام یافته در حیطه اخلاق معماری بیانگر سه حوزه کلی است: ۱- اخلاق در حرفه معماری (اخلاق حرفه‌ای و اخلاق و رفتار متأثر از محصول عمل معماری) ۲- اخلاق شخص معمار ۳- اخلاق در معماری (صفات ساختمانی). (ولیزاده و وفائی، ۱۳۹۹)

بنابراین برای داشتن محصول معماری مطلوب نیازمند معمار پاک دل و با اخلاق است. بررسی معماری و شهرسازی سنتی و همسویی معماران و معماری سنتی با ارزشها و هنجارهای

اخلاقی می‌تواند تأکیدی بر این موضوع باشد. همچنان که معمار سنان، معمار بزرگ دوره عثمانی، معماران دخیل در اجرای آثارش را، استادان کارگزار هنجار و عاقل تمام عیار و مردان قابل و مفیدی میدانند. (سلطانی و ندیمی، ۱۳۹۷، ۲۱) لذا مطالعه ارزش‌های اخلاقی و معنوی حاکم بر معماری سنتی را میتوان به عنوان الگویی شایسته در تدوین اصول اخلاقی برای حرفه معماری دانست. چراکه نمود ارزش‌های اخلاقی را در زندگی و ساختار فضایی و کالبدی بناهای سنتی میتوان به چشم دید. (پورمند و همکاران، ۱۳۹۴ و یاران و همکاران، ۱۳۹۶)

مولفه های محیطی موثر بر اخلاق

با توجه به هدف غایی مطلوب انسان و تلاش برای ایجاد محیطی برای کودک در جهت رسیدن به قرب الهی بر مبنای اهداف، اصول و روشهای تربیتی اسلام در مسیر رشد میتوان ویژگیها و کیفیتهایی در محیط ایجاد کرد. در این پژوهش با استناد به آراء شهید مطهری و ابن سینا به عنوان عالمان صاحب نظر در این حوزه به استخراج این ویژگیها می‌پردازیم. با توجه به هدف پرورش نیروی تفکر و اندیشه و روشهای رسیدن به این هدف پرسشگری گفتگو و مذاکره علمی استقلال فکری مشاهده کنجکاوانه (طبیعت از دیدگاه شهید مطهری لازم است برای ایجاد پرسش در کودک و برانگیختن حس کنجکاوی کودک از محرکهای محیط طبیعی و مصنوع بهره جست کودکان مکانهایی را که دارای ترکیبی از شکلهای موزون و عناصر محرک حواس بینایی شنوایی لامسه بویایی و چشایی هستند) دوست دارند در فضاهای مهدکودک شکل‌ها بافت‌ها و رنگها را میتوان به نحوی انتخاب نمود تا دامنه وسیعی از تجربیات حسی را میسر سازد. (طالبی و میرمقتدایی، ۱۳۷۹، ۱۴) همچنین ضروری است برای اجتماع کودکان با همدیگر نیز فضاهایی در مجاورت فضاهای مذکور در نظر بگیریم تا کودکان بتوانند در مورد آن موضوع خاص به همفکری بپردازند و از تجربیات خود با هم صحبت کنند. علاوه بر آن میتوان از طریق انعطاف پذیری و تغییر پذیری، فضاها و محول کردن این تغییرات بر عهده کودکان در قالب گروه های همفکری مجال بیشتری برای گفتگوی کودکان به آنها بدهیم برای استقلال فکری هر کودک لازم است فضاهایی با ابعاد کوچکتر در نظر بگیریم و مدیریت آن فضا را به خود کودک واگذار کنیم یا این که با در اختیار گذاشتن وسایلی خاص از او بخواهیم خود کودک فضای مورد علاقه خود را بسازد با تزئین کند. برای مشاهده کنجکاوانه، طبیعت لازم است فضای کودک در ارتباط هرچه بیشتر با فضای پیرامون باشد بنابراین میتوان از روشهای مختلفی برای این هدف بهره گرفت مانند بازشوهای وسیع، فضاهای نیمه باز در مجاورت فضای داخلی، حیاطهایی با ابعاد و عملکردهای مختلف برای کاشت گیاهان و سبزیها و نگه داری برخی حیوانات و آبزیان و ... زمینهای بازی که در آنها به جای وسایل ثابت و مصنوع از خود طبیعت به عنوان ابزاری برای

بازی کودکان استفاده شود بسیار مناسب تر است جریان آب و گیاهان اطراف آن از نظر، شکل، رنگ بافت و حتی گاهی بو و عطر عناصری پویا هستند کودکان قادر به دیدن گل‌هایی هستند که در نهایت تبدیل به میوه میشود و سطوح جریان آب که بر اساس شدت بارندگی تغییر می کند. (مه‌دینژاد و دیگران، ۱۳۹۱)

با توجه به اصل هماهنگی با فطرت باید به تفاوت‌های فردی و گرایش‌های فطری دانش آموزان توجه و استعداد واقعی هر دانش آموز را شناسایی و آن را پرورش داد بنابراین لازم است کودکان در محیط‌های، آزاد وسیع و متعادل رشد کنند و امکان انجام فعالیت‌های مختلف برای کودک در محیط فراهم باشد تا کودک در این محیط غنی جذاب و متنوع به سمت فعالیت‌های مورد علاقه خود سوق یابد و سپس در فضایی متعلق به خود به انجام این فعالیتها بپردازد.

با توجه به اصل بهره گیری از اراده کودک باید در محیطی آزاد و مستقل امکان تحرک و اعمال نظر برای تغییر شرایط محیطی خود داشته باشد بنابراین لازم است کودک در محیطی ایمن و آزاد تحت نظارت و کنترل غیر مستقیم افراد بزرگسال به دور از اجبار عوامل محیطی و انسانی و در شرایطی استاندارد به انجام فعالیت‌های مختلف بپردازد آزاد گذاشتن نسبی کودک برای انتخاب، فعالیت فراهم کردن آموزش فردی و گروهی در گروه‌های کوچک و بزرگ تشویق کودک به هدایت رفتار خود فراهم کردن مواد یادگیری غنی از ویژگی‌های چنین محیطی هستند و در ضمن مربی به عنوان تسهیل کننده محسوب میشود و نه هدایت کننده یادگیری با توجه به روش نقش الگویی در تربیت باید با ایجاد فرصتهایی برای رویارویی کودک با الگوهای مناسب در فضاها و شرایط مختلف به صورت مستقیم از طریق قصه خوانی و تئاتر و به صورت غیر مستقیم از طریق مشاهده عینی اعمال مربیان اعمال و آداب صحیح را به کودک آموخت و از قرار گرفتن کودک در معرض الگوهای نادرست جلوگیری کرد. بدین ترتیب میتوان الگوهای فرهنگی، پاکیزگی غذا خوردن تعاملات اجتماعی نظم و انضباط واجبات و مستحبات دینی و ... را به کودک آموخت.

با توجه به اصل تفاوت‌های فردی برای کشف اختلافات فردی در کودکان میتوان امکان انجام فعالیت‌های مختلف متنوع در یک فضا فراهم باشد تا کودکان با نظارت مربی به انجام فعالیت‌های مختلف پرداخته و پس از کشف استعدادهایشان توسط مربی در مجاورت همان فضا و در کنار دیگر کودکان اما در حوزه قلمرو فردی خود به انجام فعالیت دلخواه خود بپردازند تا بدینوسیله از کودکان دیگر نیز در حوزه های متنوع تجاربی فراگیرند.

روشی که این پژوهش برای استنتاج این اصول از آن بهره گرفته است روشی ترکیبی، مرکب از تحلیل محتوای کیفی و استدلال منطقی است که با استفاده از این روش و با استناد به آموزه های اخلاق اسلامی، راهبرد و راهکارهایی را برای هر یک از مولفه های مذکور استنباط

شده است که کار بست آنها می تواند ضمن کمک به عملکرد بهتر مهد کودک، قدمی رو به جلو در راستای تحقق معماری اسلامی باشد.

استخراج اصول معمارانه از آموزه های اخلاقی اسلام

متن حدیث یا آیه	هدف تربیت	راهبرد	راهکار
پیامبر صلی الله علیه و آله: وقتی معلم به کودک بگوید: بگو بسم الله الرحمن الرحیم و کودک آن را تکرار کند خداوند برای کودک و پدر و مادرش و معلم، برائت از آتش در نظر خواهد گرفت. (بخارالانوار، ج ۸۹، ص ۲۵۷)	علم آموزی	جایگاه والای معلم از دیدگاه پیامبر	- ایجاد فضاهای آموزشی در سطح شهر کودک - دعوت مربیان و معلمان به آموزش دادن - ایجاد عناصر دعوت کننده برای کودکان به سمت مراکز آموزشی نظیر بازی های مهیج، مراسم و هدایا - فضاهایی برای امور قابل حس همراه با تجربه عملی مانند گلکاری و درختکاری به گونه ای که تمام حواس کودک درگیر شود.
حکایت کسی که در کوچکی علم آموزد چون نقش بر سنگ است، حکایت کسی که در بزرگی علم آموزد چون کسی است که بر آب نویسد. (منتقی هندی، ۱۴۰۹، ج ۱۰)	آمادگی برای یادگیری	شروع به علم آموزی از کودکی و فراگیری علم از سنین بسیار کم	- خلق و ایجاد فضاهایی برای آموزش دادن علم و دانش به کودکان - آموزش کودکان از سنین کم
پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: به فرزندان خود احترام گذارید و آنان را آداب نیکو بیاموزید تا آمرزیده شوید. (بخارالانوار، ۱۰۴۰۹)	تکریم و احترام	احترام گذاشتن به کودک و تکریم وی و آموزش اصول نیکو و پسنیده	- ایجاد فضاهایی برای گردهمایی کودکان و مشورت و نظرخواهی از آنها
برای کسانی که امیدوار به لطف خدا و روز جزا هستند پیروی از پیغمبر اکرم(ص) سعادت و خیر در برداشته این قبیل مؤمنین بسیار به خدا توجه داشته و متذکرند» (احزاب، آیه ۱۸)	ایجاد الگو	معاشرت کودک با افراد بزرگزاده و کسانی که دارای اخلاقیات نیکو و کمالات هستند و الگو قرار دادن آنها برای کودک	- فضاهایی برای تجمعات گروهی، به عنوان مثال ایجاد رستوران ها، کتابخانه ها و موزه های مخصوص کودک - ایجاد فضاهایی در جهت تعامل مؤثر و مفید با محیط خارج و مشاغل مفید فضاهایی برای نمایش و تیاتر در جهت

متن حدیث یا آیه	هدف تربیت	راهبرد	راهکار
			<p>نمایش رفتارهای اجتماعی مناسب</p> <p>- ایجاد فضاهای مناسب بازیهای گروهی، مشارکتی و تقلیدی، به عنوان مثال ایجاد خانه هایی در مقیاس کوچک و خانه های درختی</p>
<p>چرا در زمین نمی گردند تا ببینند سرانجام آنان که پیش از آنان بودند چگونه شد. آنها که توان بیشتری داشتند و در زمین دگرگونی به وجود آوردند و باعث آبادنش شدند و رسولان با دلیل روشنگری بر آنها آمدند، خداوند بر آنها ظلمی نیاورد بلکه آنان به خود ستم کردند» (روم، آیه ۹)</p>	<p>عبرت آموزی از پیشینیان</p>	<p>توجه کودک به سمت عبرت آموزی از پیشینیان از طریق مختلف و بیان آموزه های عبرت دهنده</p>	<p>- بهره گیری از تاریخ در طراحی فضاها</p> <p>- ایجاد فضاهای نمایشی و تئاتر برای شبیه سازی مسایل تاریخی</p> <p>- به کارگیری طبیعت و کشاندن طبیعت به داخل فضاهای داخلی -ایجاد فضاهای مخصوص قصه خوانی در مکانهای مخصوص کودکان مانند مهدکودکها، کانون پرورش فکری و ...</p> <p>- ایجاد فضاهای مخصوص کودک مثل مهدکودک، موزه کودک، کانون پرورش فکری و... در مجاورت و نزدیکی آثار تاریخی</p> <p>- بازی از مکانهای تاریخی و اسلامی</p>
<p>پیامبر اکرم(صلی الله علیه و آله و سلم) می فرمایند: کودکان را دوست بدارید و به ایشان مهر بورزید و چون به آنان وعده ای دادید، به وعده خود وفا کنید. (کافی جلد ۶- ص ۴۹)</p>	<p>وفای به عهد</p>	<p>محبت کردن به کودکان و وفای به عهد نسبت به آنها</p>	<p>- ایجاد المان هایی در مسیرهای پر رفت و آمد که این مفهوم را در ذهن کودک پدید آورد.</p> <p>- وعده ی هدیه و تفریح به کودکان و عمل کردن به وعده</p>

متن حدیث یا آیه	هدف تربیت	راهبرد	راهکار
امام علی (ع) در عهدنامه خود به مالک اشتر این مسأله را مورد توجه قرار داده است و خطاب به مالک می‌فرماید: «هرگز نیکوکار و بدکار در نظرت یکسان نباشد، زیرا نیکوکاران در نیکوکاری بی رغبت و بدکاران در بدکاری تشویق می‌گردند، پس هر کدام از آنان را بر اساس کردارشان پاداش ده» (نهج البلاغه، نامه ۱۶)	تشویق و تنبیه	به کار گرفتن آدابی برای برانگیختگی و بازدارندگی برای شکوفا شدن استعداد های انسان در جهت کمال مطلق.	فضاهایی برای به نمایش درآوردن آثار کودک و در معرض توجه قراردادن کودکان به منظور تشویق آنان - فضاهایی برای تنهایی کودک با قابلیت کنترل غیر محسوس به منظور تنبیه آنان
در روایت آمده است: حسن و حسین (ع) در حضور رسول خدا (ص) کشتی می‌گرفتند. پیغمبر (ص) به حسن (ع) می‌فرمود: آفرین حسن! آفرین حسن! فاطمه (س) عرض کرد: یا رسول‌الله با اینکه حسن بزرگتر از حسین است، او را علیه حسین تشویق و تشجیع میکنی؟ پاسخ داد: با اینکه حسین کوچکتر از حسناست؛ اما از شجاعت و نیروی بیشتری برخوردار است و جربئیل او را تشجیع و تشویق میکند. (همان، ص ۲۶۵)	تشویق	توجه عاطفی؛ نگاه محبت آمیز، لبخند، تغییر حالت چهره به نشانه‌ی خشنودی، بوسیدن، در آغوش گرفتن و هرگونه احساس تأیید و مالطفت از سوی مربی	فضاهایی برای به نمایش درآوردن آثار کودک و در معرض توجه قراردادن کودکان به منظور تشویق آنان - فضاهایی برای تنهایی کودک با قابلیت کنترل غیر محسوس به منظور تنبیه آنان
امام علی (ع) با بیانی بسیار زیبا به بیان این نکته می‌پردازد: «قلب نوجوان (کودک) چونان زمین کاشته نشده، آماده پذیرش هر بذری است که در آن پاشیده شود. پس در تربیت تو شتاب کردم پیش از اینکه دل تو سخت شود و	تربیت	آمادگی بالای کودک برای پذیرش علم و تربیت صحیح	- فضاهایی با امنیت بالا از نظر فیزیکی و روانی - فضاهایی با قابلیت کنترل و نظارت - آرایه فضای آزادی در کنار امنیت، به عنوان مثال فضای بازی کودک به گونه ای طراحی شود که علاوه بر اینکه امکان

متن حدیث یا آیه	هدف تربیت	راهبرد	راهکار
عقل تو به چیز دیگری مشغول شود» (نهج البلاغه، نامه ۶۸)			آزادی عمل برای کودک فراهم می باشد امکان نظارت به طور غیر محسوس نیز وجود داشته باشد - آموزش ندادن آداب حلال و حرام و واگذار نکردن مسئولیت
شیخ صدوق از روزی رسول خدا (ص) برای نماز بیرون آمد، درحالی‌که پیامبر امام حسین(ع) را بر دوش نهاده بود، به بیرون رفت و مردم نیز پشت ریش صف بستند. پیامبر(ص) امام حسین(ع) را در سمت راست خود قرار داد و تکبیر نماز را گفت؛ پس حسین(ع) هم تکبیر گفت. چون رسول خدا (ص) تکبیر حسین(ع) را شنید، تکبیر را دوباره فرمود و حسین(ع) نیز دوباره تکبیر گفت تا اینکه رسول خدا (ص) هفت بار تکبیر فرمود و حسین(ع) نیز هفت بار تکبیر گفت و به این ترتیب در نماز سنت شد تا هفت مرتبه تکبیر گفته شود. (مجلسی ۱۴۰۳، ج ۴۴، ۱۹۴)	تکرار و تمرین	تکرار و تمرین و عادت دادن افراد به رفتارهای پسندیده و ایجاد نظم و انضباط در زندگی و تسلط بر خویشتن	- ایجاد فضاهایی برای بازی کودک و آموزش مطالب به او از طریق بازی و ایجاد پیوستگی و مداومت در فضای بازی - ایجاد فضاهای بازی که مفهوم تکرار را در بر داشته باشند. - فضاها و کارگاههای آموزشی - فضاهایی برای بازیهای نمایشی، تیاتر، سرود و ... - فضاهایی برای تجمع و آموزش های غیرمستقیم مانند کتابخانه های مخصوص کودک
پیامبر خدا(ص): از جمله حقوق فرزند بر پدرش این سه چیزند: نام نیکو بر او گذارد؛ نوشتن را به وی بیاموزد؛ و هنگامی که بالغ شد، همسرش دهد. (مکارم الاخلاق، ج ۱، ص ۴۷۴)	حقوق اولاد بر والدین	حق خواندن و نوشتن از جمله حقوق واجب اولاد بر والدین	- ایجاد کلاسهای قبل از شروع دبستان که به صورت ساده و با در نظر گرفتن میزان آادگی کودکان خواندن و نوشتن را به آنها بیاموزد.

متن حدیث یا آیه	هدف تربیت	راهبرد	راهکار
پیامبر خدا صلی الله علیه و آله؛ فرزند هفت سال سرور است؛ هفت سال بنده او فرمانبردار است؛ و هفت سال یاور است. (وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۱۹۵)	آزادی برای کودک	آزادی عمل کودک در هفت سال اول زندگی زیر نظر والدین و مربیان	- ایجاد محیطی وسیعی برای کودک به منظور آزادی عمل او و در عین حال ایمن ساختن این محیط - آموزش ندادن و ادب نیاموختن به کودک به طور رسمی
رسول اکرم - صلی الله علیه و آله - فرمود: خدای رحمت کند کسی را که فرزندش را در نیکی به خود یاری می‌کند. راوی حدیث پرسید: چگونه فرزندمان را در نیکی به خود یاری نماییم؟ حضرت فرمود: آنچه را که کودک در قوه و توان داشته و انجام داده است از او قبول کند، آنچه انجام آن برای کودک سنگین و طاقت فرسا است از او نخواهد، او را به گناه و طغیان وادار نکنند و به او دروغ نگویند و در برابر او مرتکب اعمال جاهلانانه (و احمقانه) نشود (الکافی، ج ۶، ص ۵۰)	انتظار از کودک در حد توان او	توجه به علائق و آمادگی‌های کودک و اجتناب از اجبار در آموزش و کلاسهای متنوع	- ایجاد کلاسهای مشاوره‌ی کودک قبل از ثبت نام و بررسی علائق او و سپس آموزش وی در زمینه‌های مورد علاقه
امام علی علیه السلام هر کس در خردسالی سؤال کند، در بزرگی سالی اش پاسخ می‌دهد (غررالحکم، ۸۲۷۳)	پرسش و پاسخ	توجه به سوالات مطرح شده در ذهن کودک و پاسخ صحیح به آن و عدم بی توجهی به سوالات.	- ایجاد کلاسهایی در فضای باز به صورت گروهی با عنوان پرسش و پاسخ؛ به صورتی که کودکان تمام سوالات ذهنی خود را در این زمان مطرح کنند.
کودکان را به خاطر پنج چیز دوست می‌دارم: اول آن که بسیار می‌گریند، دوم آن که با خاک بازی می‌کنند، سوم آن که دعوا کردن آنان همراه با کینه نیست؛ چهارم آن که چیزی برای فردا ذخیره نمی‌کنند، پنجم آن که می‌سازند و سپس، خراب می‌	بازی با خاک	توجه به اینکه امروزه و در خانه‌های آپارتمانی امکان بازی با خاک برای بچه‌ها وجود ندارد و فراهم کردن این امکان برا یانها در مهدکودک‌ها	- ایجاد فضاهایی برای بازی با خاک و لمس خاک توسط کودک

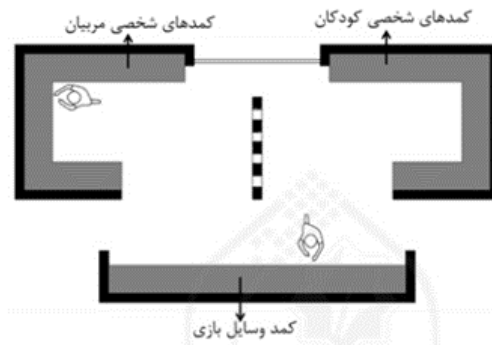
متن حدیث یا آیه	هدف تربیت	راهبرد	راهکار
کنند(دل بستگی ندارند) پیامبر صلی الله علیه و آله : إِنَّ التُّرَابَ رَبِيعُ الصَّبَّانِ. (معجم الکبیر، ج ۶، ص ۱۴۰) خاک، بهار (تفریحگاه) کودکان است. (مواعظ العددیه، ص ۲۵۹).			
پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : از حقوق فرزند بر پدر ، آن است که به او نوشتن ، شنا و تیراندازی بیاموزد. (کنز العمال : ج ۱۶ ص ۴۴۳ ح ۴۵۳۴۰). پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : دوست داشتنی ترین تفریح نزد خداوند متعال ، اسب سواری و تیراندازی است. (کنز العمال : ج ۴ ص ۳۴۴ ح ۱۰۸۱۲)	آموزش شنا، تیراندازی و اسب سواری	آموزش شنا و تیز اندازی و اسب سواری	- ایجاد استخر و آموزش شنا به کودکان - ایجاد محوطه ی ایمن برای آموزش تیراندازی - ایجاد محوطه ی ایمن برای آموزش اسب سواری
از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس فرزند خود را بیوسد، خداوند بزرگ و پشکوه برای او کار نیکی می نویسد. و هر کس فرزند خویش را شادمان کند، خداوند نیز در روز قیامت وی را شادمان می کند. و هر کس به فرزندش قرآن بیاموزد، آن فرزند [در روز قیامت] همراه پدر و مادرش فرا خوانده می شود تا دو جامه بر تن آن دو بپوشند به گونه ای که چهره های بهشتیان از فروغشان بدرخشد. (الکافی، ج ۶، ص ۴۹) امام صادق (علیه السلام) می فرمایند: هنگامی که کودک به سه سالگی رسید لا اله الا الله را به او بیاموزید و او را رها کنید(همین مقدار کافی است). وقتی هفت ماه دیگر	آموزش قرآن به کودک	آموزش کودک با به کارگیری ادبیات شاد و کودکانه در طول روز، در قالب بازی و سرگرمی و تشویق او بعد از هر موفقیت،	- ایجاد کلاسهای آموزش قرآن به کودک در خلل بازی

متن حدیث یا آیه	هدف تربیت	راهبرد	راهکار
گذشت محمد رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم) را به او آموزش دهید و سپس او را رها کنید تا چهار ساله شود. آن گاه صلوات فرستادن را به او بیاموزید. در پنج سالگی به او سمت راست و چپ را آموزش دهید و قبله را نشان او داده و بگویید سجده کند. آن گاه او را تا شش سالگی واگذارید. فقط پیش روی او نماز بخوانید و رکوع و سجود را یادش دهید تا هفت سالش هم تمام شود. وقتی هفت سالگی را پشت سر گذاشت، وضو ساختن را به او تعلیم دهید و به او بگویید نماز بخواند،			
امام باقر - علیه السلام - فرمود: هنگامی که کودک به سه سالگی رسید به او بگویند هفت مرتبه بگوید لا اله الا الله (تا بیاموزد)، در چهار سالگی به او بگویند که هفت مرتبه بگوید محمد رسول الله (تا یاد بگیرد)، در پنج سالگی رویش را به قبله متوجه کنند و به او بگویند که سر به سجده بگذارد، در پایان شش سالگی رکوع و سجده صحیح را به او بیاموزند و در هفت سالگی به طفل گفته شود: دست و رویت را بشوی و پس از آن به او گفته شود: نماز بخوان. (مکارم الاخلاق، ص ۱۱۵)	آموزش آداب نماز و وضو	آموزش والدین قبل از بلوغ فرزند، با شیوه‌های مختلف تربیتی برای خواندن نماز.	- ایجاد نمازخانه در سایت مهدکودک - ایجاد عناصر تشویقی و دعوت کننده به سمت نمازخانه - ایجاد وضوخانه و آموزش به وضو به کودکان - به جا آوردن نماز و وضو و آموزش آن به صورت گروهی
حاضر باید این را به غائب و پدران هم به فرزندانشان، این را ابلاغ کنند. (روضه‌الواعظین)	بزرگداشت غدیر	تبلیغ و تعلیم غدیر به فرزندان	در نظر گرفتن فضای همایشی و رسانه ایی برای نشر معارف تربیتی اهل بیتی و ...

ارائه اصولی برای طراحی

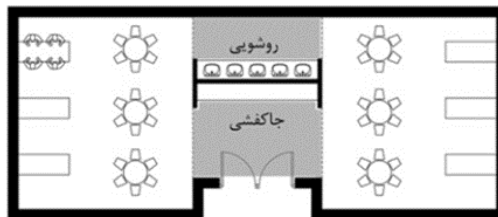
در حقیقت تجربه هر فرد در زندگی و مهارت‌هایی که کسب می‌نماید مربوط به شرایط محیطی و محصول تاثیر متقابل میان آن فرد و محیطی است که در آن زندگی میکند، طراحی فضاهای ویژه‌ی کودکان مانند مهدکودک‌ها از آن جهت اهمیت دارد که در طول این سالها، کودک از محیط تاثیر بیشتری میگیرد، حال آنکه اغلب فضاهای مذکور در ایران، مناسب کودکان طراحی نشده است. محیط کالبدی با عناصر تشکیل دهنده‌ی خود مانند رنگ، بافت، سایه روشن، نور، صدا، فرم و غیره کیفیت‌های فضایی متفاوتی را ایجاد می‌کند و بر جسم و روان کودک تاثیرات متفاوتی می‌گذارد. بدین ترتیب منطبق با راهبردها و راهکارهای ذکر شده اصولی برای طراحی محیط کودک با هدف تاثیر مثبت اخلاقی در او استنتاج میکنیم:

۱- فضایی برای اعمال عبادی مریبان به عنوان نمازخانه طراحی شود و به گونه‌ای در مهدکودک طراحی شود که در معرض دید کودکان باشد.

نگاره ۱: پلان جانمایی نمازخانه

۲- با استقرار کمد های شخصی مریبان در کنار کمد های کودکان میتوان نظم و انضباط شخصی را به آنها آموزش داد.

نگاره ۲: پلان جانمایی کمد های مریبان

۳- ایجاد فضاهایی در سطح سایت مهد کودک به منظور جمع شدن کودکان و انجام مراسمات سوگواری و یا توضیح مناسبات اسلامی و دینی و آموزش به کودکان. (به گونه ای که حالت پلکانی داشته باشد تا حالت یکنواختی برای کودک ایجاد نکند).

نگاره ۳ و ۴: نحوه ی ایجاد فضایی برای گردهمایی کودکان

۴- ایجاد فضایی در سطح سایت مهد کودک به منظور نمایش آثار برتر کودکان تا زمینه ی تشویق کودکان به سمت بهتر شدن و بهتر ماندن را فراهم سازد.

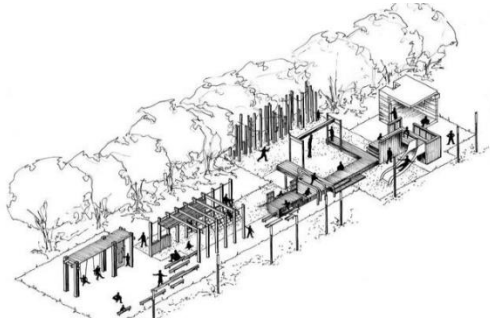
نگاره ۵: نحوه ی ایجاد فضای نمایش آثار

۵- تلفیق طبیعت و فضای ساختمان و استفاده از عناصر گیاهی در تمام مکانهای مهد کودک باعث میشود تا در کودک حس شادابی و نشاط ایجاد شود.

نگاره ۶: نحوه ی تلفیق طبیعت در فضاها

۶- ایجاد تنوع و پویایی در سایت با استفاده از عناصر متنوع و پیچیده به این منظور که محیط مهد کودک برای کودک یکنواخت و خسته کننده نشود و بتواند روزهای زیادی را با حس هیجان و کشف اطراف در آن بگذراند

نگاره ۷: نحوه ی ایجاد تنوع و پویایی در سایت

۷- در طراحی مهد کودک باید سعی شود کلاس های درس در محیط طبیعی و در ارتباط با آن طراحی شود به صورتی که کودک طبیعت را لمس کند.

نگاره ۸: برگزاری کلاسهای درس در محیط باز

۸- ایجاد فضاهای مناسب بازیهای گروهی، مشارکتی و تقلیدی، به عنوان مثال ایجاد میزهای چوبی جهت انجام بازی های گروهی

نگاره ۹: نحوه ی ایجاد فضاهای مشارکتی

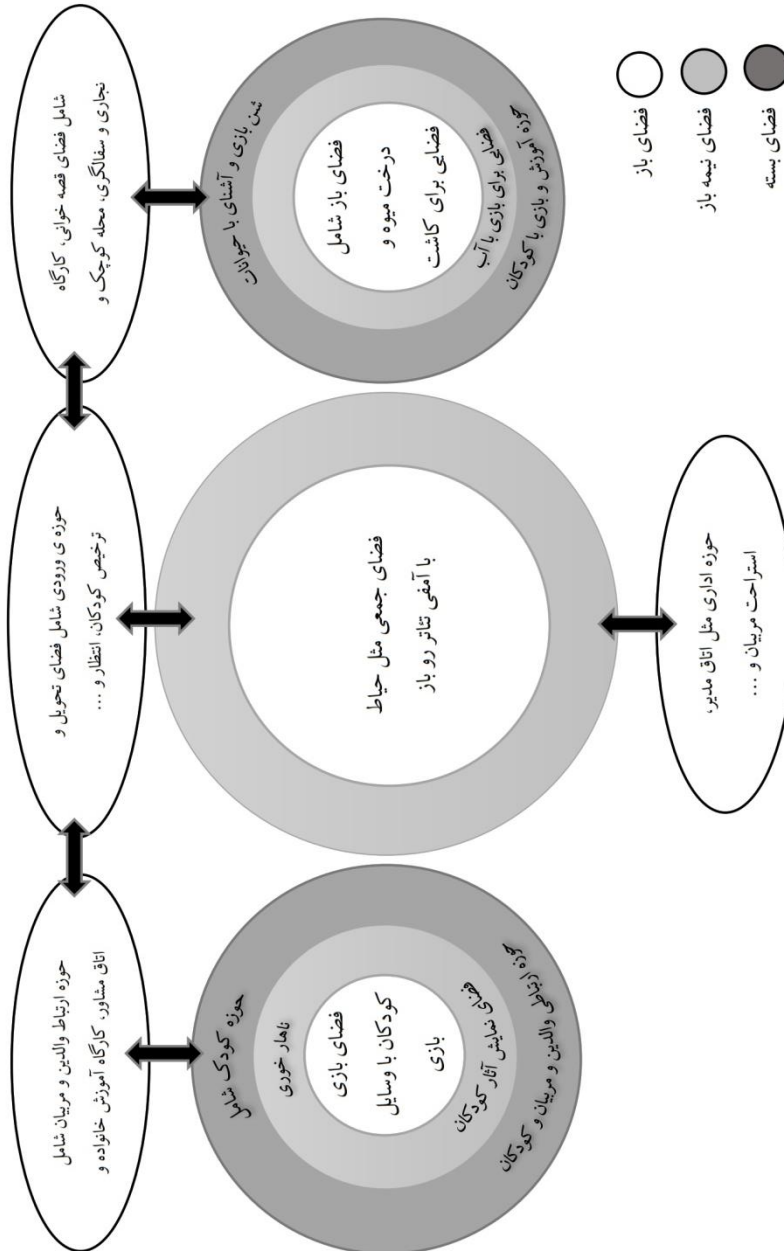
نتیجه گیری

میتوان گفت مهد کودک در اندیشه اسلامی، مکانی است برای رشد کودک در جهت قرب الهی. به عبارتی دیگر هدف از رشد کودک (یا به تعبیری انسان)، تقرب الهی است و بدین منظور باید مسیر صحیحی (تعلیم و تربیت) را بیمایید. بدیهی است عوامل انسانی و محیطی بی شماری در رشد را برشمرده و بدین ترتیب اصولی برای طراحی معماری مهد کودک استخراج کردیم. با توجه به ارتباطات انسان با خود، خدا، جامعه و طبیعت، می توان این اصول را به طور خلاصه اینگونه برشمرد:

- ۱- ارتباط کودک با خود:
 - فضایی برای خلوت گزینی کودک مانند زیر پله ها یا کلبه های چوبی
 - ایجاد اتاقک های چند بعدی و تک نفره
- ۲- ارتباط کودک با خدا:
 - جانمایی نمازخانه مربیان در معرض دید کودکان
- ۳- ارتباط کودک با دیگران:
 - ناهار خوری مشترک کودک و مربی و والدین
 - فضاهایی جمعی برای آموزش و بازی گروهی
- ۴- ارتباط کودک با طبیعت:
 - استفاده از مصالح طبیعی
 - استفاده از بازشوهای وسیع در مقابل چشمان کودکان

نمودار

در این نمودار الگوی پیشنهادی برای لزوم مجاورت فضاها در مهد کودک اسلامی از نظر نوع کاربران (کودک، مربی، والدین)

فهرست منابع

1. Mehrdad PH and QB. (2013) soil and wisdom; A reflection on the dignity of architecture Masnavi Manavi. Tehran: Quarterly Journal of Iranian Architectural; p. Number 3, 17-36. (In Persian).
2. R. Moradpour et. (2019) al. Ethics of Building (Perspective of Virtue Ethics and Kantian Ethics). Tehran: Journal of Architectural Thought; p. 1–16. (In Persian).
3. M. B. Valizadeh Oqani, A. Valizadeh Oqani N. (2016) Ethics and Neighborhood Rights in the Islamic Architecture and Urban Planning System of Iran. Tehran: Journal of Cultural Engineering; p. 54–73. (In Persian).
4. Naghizadeh M. (1997) attributes of the Islamic city. Tehran: Islamic texts of Honarhai magazine, Ziba; p. 47. (In Persian).
5. Lotfi S. (2005) An Overview Of Modernity in the Contemporary City And Urbanism. Tehran: HONAR-HA-YE ZIBA; p. 101–17. (In Persian).
6. M. Gharehbaglou et. (2020) al. Ethical Lifestyle in Interaction with Environmental Capabilities in Traditional Iranian Architecture (Case Study: Azab Daftariller Traditional Neighborhood, Tabriz, Iran). Tehran: Journal of Architectural Thought; p. 85–104. (In Persian).
7. M. Najafi et. (2020) al. The Compilation of Urbanism Texts by Using the Iranian's-Valuable Texts with Emphasis on the Islamic Ethics). tehran: Iran University of Science and Technology; p. 41–62. (In Persian).
8. H. Pourmand et. (2015) al. The place of ethic in the formation of traditional architecture of Iran, Case study: the traditional architecture of the city of Yazd. Tehran: Cultural Sociology; p. 19–41. (In Persian).
9. Nazidizaji et. (2010) al. ETHICS IN SCIENCE AND TECHNOLOGY. Tehran: Hthics in Architectur; p. 101–14. (In Persian).
10. Nadimi H. (2008) Art and architecture of the cultural and recreational organization of the municipality. Esfahan: Kolk Dost; Ten articles; (In Persian).
11. Vafamahr M. (2009) The interaction of technology and architecture-first and second volume. Tehran: Chaper Publishing; p. 2–3. (In Persian).
12. Qayumi Bidhandi M. (2011) speeches in Basics and History of Architecture and Art. Tehran: Company Scientific and cultural publication; (In Persian).
13. Anwari H. 2002) Speech Culture, First Edition. Sokhan publication; 2002. (In Persian).

14. Dehkhoda AA. (1949) Dehkhoda Dictionary. Tehran: Tehran University Press. (In Persian).
15. Khodabakhsh A. (2008) review of the professional The level of knowledge of counselors and psychologists. Tehran: ethics of the magazine "Tashesha and Researches; p. Number 34: 49-67. (In Persian).
16. Ahad FQ. (2015) Professional ethics, third edition. Majnoon publication; (In Persian).
17. Motahari M. (2008) Introduction to Islamic. Tehran: Sadra Publications; (In Persian).
18. Sadat MA. (1959) Islamic ethics. Tehran: Qom Publishing; (In Persian).
19. Soltani M and NH. (2017) treatises on Tazkira al-Banyan and Tzakrira al-Abniyyah; A way towards. Tehran: mentality of Sanan architect in architecture, Safeh magazine; p. 25-50. (In Persian).
20. Pourmand HA, Bamanian MR, Mahdavinejad MJ, Samadzadeh S. (2014) Machine Translated by Google Investigating moral values in the traditional architecture of desert cities in Iran Case example : Yazd city Machine Translated by Google. (2). (In Persian).
21. Hashemi Togharjardi SM. (2015) evaluation The position of the legal jurisprudence institution in the structure of the Supreme Urban Planning Council by presenting a reform (proposal in the judicial authorities and specialized commission. Tehran: of the Council, Islamic Architecture Research Quarterly; p. 34-54. (In Persian).
22. Nejad Ebrahimi, Ahad, Farshchian AH. (2012) he relationship between ethics and technology in architecture for society Islamic. Tehran: Islamic Architecture Research Quarterly; p. 114-31. (In Persian).
23. Mahosh, Mohammad and Saadoundi M. (2017) Mohammed Content Indexing in Architecture. Islamic architecture; (In Persian).
24. Talebi J and MMM. (2000) Kndergarten Architecture Design, Suggested Criteria. Tehran: Pus cation; (In Persian).
25. Mahdinjad Jamaluddin, Majid Ebranim Damavand RS. (2011) Salt and Joane Appaspour Asdalen. The ellect of natural play environments on the qua lative deveinament of chi dress et ration. Tehran; (In Persian).
26. Dastani meysam. (2020) The relationship between ethics and technology in architecture for Islamic society. Islam Archit Res [Internet]. 1-4. (In Persian).